

Zowel in de klinische als in de forensische praktijk komt het geregeld voor dat mensen aan hun geheugen twijfelen. Onder sommige

omstandigheden kan dat wantrouwen bijdragen aan het ontstaan van pseudoherinneringen – als je niet twijfelt aan je

*Saskia van Bergen,
Harald Merckelbach en
Marko Jelicic*

Wetenschap

Je eigen geheugen wantrouwen: een riskante zaak?

Andrew Evans was een vergeetachtige jongeman met weinig zelfvertrouwen. Hij verliet het leger de dag nadat een veertienjarig meisje was vermoord. Het meisje had in de buurt van de barakken gefietst waar Evans als soldaat was gestationeerd. Omdat hij de dag van de moord in de buurt was geweest, moest Evans anderhalve maand later een formulier invullen. Hij verklaarde dat hij die hele dag in de barakken had doorgebracht en dat drie medesoldaten dat zouden kunnen bevestigen. Weer twee maanden later werd hij opgezocht door rechercheurs. Evans moest enige vragen beantwoorden over onduidelijkheden in zijn verhaal. De politie merkte dat Evans zich nerveus gedroeg. Die nacht droomde Evans over het gezicht van een meisje. Dat verontrustte hem en hij besloot naar het politiebureau te gaan om een foto van het vermoorde meisje te zien. De feiten die hij daar noemde, zoals de beschrijving van het meisje en betreffende locaties, waren echter alle onjuist. Tijdens de daaropvolgende verhoren gedroeg Evans zich geagiteerd. Hij kon het beeld van het meisje maar niet uit zijn hoofd krijgen. Hij raakte er langzaam van overtuigd dat hij het wel gedaan moest hebben. Evans werd vervolgens meegenomen naar de plaats delict. Hij herkende sommige huizen, maar de locaties waar het meisje en haar fiets waren gevonden identificeerde hij verkeerd. Achtenveertig uur na zijn komst naar het politiebureau, legde hij een volledige bekentenis af.

De arts die Evans onderzocht, constateerde dat zijn herinneringen aan de moord gebrekkig waren. Volgens de arts duidde dit waarschijnlijk op hysterisch geheugenverlies van de moord. Tijdens de terechtzitting verklaarde Evans dat hij de barakken niet had verlaten op de dag van de moord. Later veranderde hij deze verklaring door te zeggen dat hij mogelijk wél aanwezig was geweest op de plaats delict. Evans werd op 13 april 1973 veroordeeld voor moord. Deze veroordeling berustte voornamelijk op zijn bekentenis. Maar ook de verklaring van de arts dat Evans amnestisch was voor de moord, speelde tijdens de zitting een rol. Twintig jaar later raakte Evans meer en meer overtuigd van zijn onschuld. Psychologische tests die rond deze tijd bij hem werden afgenomen, maar ook een reconstructie van hoe het eraan toe was

geheugen is er immers geen plaats voor zulke herinneringen. Wat weten we over geheugenwantrouwen en wat is de relatie met pseudoherinneringen?

gegaan tijdens de verhoren, maakten duidelijk dat Evans' aanvankelijke bekentenis vals was. Op 3 december 1997 werd Evans alsnog vrijgesproken.

Het geval van Andrew Evans werd uitvoerig beschreven door

de rechtspsycholoog Gisli Gudjonsson en zijn collega's (1999) en het staat niet op zichzelf; er zijn meer zaken van dit kaliber in de vakliteratuur beschreven (Doyle, 2005; Scheck, Neufeld & Dwyer, 2001).¹ En nog belangrijker: we kennen ze ook uit het Nederlandse justitiële circuit. Een markant voorbeeld is de Puttense moordzaak (Blaauw, 2000). De journalist Hirdes schreef over deze zaak het volgende: 'Na eindeloze verhoren gingen ook de Twee van Putten, verdacht van de moord op de stewardess en plaatsgenote Christel Ambrosius, door de knieën. "Dan zullen we het wel gedaan hebben", prevelden ze uiteindelijk tegenover het verhoorteam. Dat kwam ze op een veroordeling van tien jaar te staan. In een herzieningsproces werden ze alsnog vrijgesproken, maar toen hadden ze hun straf al uitgezeten.'² Zulke gevallen laten zien dat valse bekentenissen het gevolg kunnen zijn van een foutieve herinnering. Sinds de jaren zeventig is er nogal wat onderzoek gedaan naar het ontstaan van zulke pseudoherinneringen. De Amerikaanse geheugenexpert Elisabeth Loftus kan worden gezien als de grote initiator hiervan. Zij liet in een serie innovatieve experimenten zien dat het relatief makkelijk is om mensen zover te brengen dat zij misleidende informatie in hun geheugen incorporeren en later met grote stelligheid opdissen (Loftus, 1997). Sinds een aantal jaren wordt meer en meer onderzoek gedaan naar de verschillende gedaantes die pseudoherinneringen kunnen aannemen. Hoewel dit allerlei inzichten heeft opgeleverd, ontbreekt een goed antwoord op de vraag waarom nu uitgerekend mensen als Andrew Evans een valse bekentenis afleggen. Zouden mensen ook een valse bekentenis afleggen als ze niet eerst hadden getwijfeld aan hun geheugen? Over deze kwestie – twijfelen aan het eigen geheugen oftewel geheugenwantrouwen – gaat dit artikel. Het beoogt bevindingen uit verschillende uithoeken van de psychologie bij elkaar te brengen om zo tot een voorlopige inventarisatie van het fenomeen te komen.

In de Engelstalige literatuur werd de term 'memory dis-

trust' in de jaren tachtig geïntroduceerd door Gudjonsson en MacKeith (1982) toen zij schreven over het 'memory distrust syndrome'. Ze definieerden het als 'some persons' tendencies to be persuaded that they might have committed a crime because they do not trust their own memory due to previous memory impairment' (p. 265). Ruim twintig jaar later voorziet Gudjonsson (2003) het syndroom van een bredere betekenis, namelijk 'a condition where people develop a profound distrust of their memory recollections, as a result of which they are particularly susceptible to relying on external cues and suggestions' (p. 197). In het vervolg wordt hier de term geheugenwantrouwen gebruikt als een Nederlands equivalent van Gudjonssons 'memory distrust'. Wie de verspreide literatuur over het fenomeen op een rijtje zet, komt al snel tot de conclusie dat er twee varianten van geheugenwantrouwen bestaan: geheugenwantrouwen als een soort momentane toestand ('state') en geheugenwantrouwen als een soort persoonlijkheidstrek ('trait'). Beide varianten worden hieronder uitgebreid toegelicht.

Attributie

Geheugenwantrouwen is geen alledaags fenomeen. De meeste mensen geloven, hun optimistische bias volgend, dat ze niet alleen intelligenter en handiger zijn dan anderen, maar ook een beter geheugen bezitten (Crombag, Merckelbach & Elffers, 2000). Dat ligt een slag anders in de geheugenkliniek. Zo is er veel onderzoek gedaan naar de geheugenprestaties van ouderen en hoe zij die zelf beoordelen (Ponds & Jolles, 1996; Ponds, Van Boxtel & Jolles, 2000). Ponds en collega's (1995) vonden in hun groep van ouderen dat geheugenklachten die oorspronkelijk te maken hadden met stressvolle omstandigheden, later in stand bleven en versterkt werden door bezorgdheid over een mogelijke dementie, overmatige aandacht voor geheugenfouten en negatieve verwachtingen over het eigen geheugen. Al deze zaken laten zich scharen onder wat deze auteurs subjectief vergeten ('subjective forgetfulness') noemen, een begrip dat dicht in de buurt komt van geheugenwantrouwen. Over het algemeen zijn mensen bang om dingen te vergeten. Deze angst neemt exponentieel toe met leeftijd; ouderen denken minder controle te hebben over het functioneren van hun geheugen dan jongere mensen. Bovendien hebben ze in objectieve zin ook iets meer moeite om dingen te onthouden dan jongere mensen (Commissaris, Ponds & Jolles, 1998). Maar er werd geen directe relatie gevonden tussen de subjectieve geheugenklachten en objectieve geheugenprestaties (Ponds et al., 2000).³

Wanneer wordt gekeken naar de oorzaken van geheugenwantrouwen zoals men het in de geheugenkliniek tegenkomt, lijken twee factoren een rol te spelen: leeftijd en opleidingsniveau (Commissaris et al., 1998). Ouderen en laagopgeleide mensen wijten hun veronderstelde geheugenfouten aan interne oorzaken (zoals leeftijd, gezondheidsproblemen, een permanent slecht geheugen), terwijl jonge volwassenen en hoogopgeleiden hun vergeetachtigheid meestal aan externe oorzaken toeschrijven (zoals spanning, emotionele proble-

men, gebrek aan mentale inspanning, drukte). In het geval van ouderen die zich overmatig veel zorgen maken over hun geheugen, hangen geheugenwantrouwen en interne attributiestijl sterk samen en hier neemt geheugenwantrouwen dan ook de contouren aan van een 'trait'.

OCD

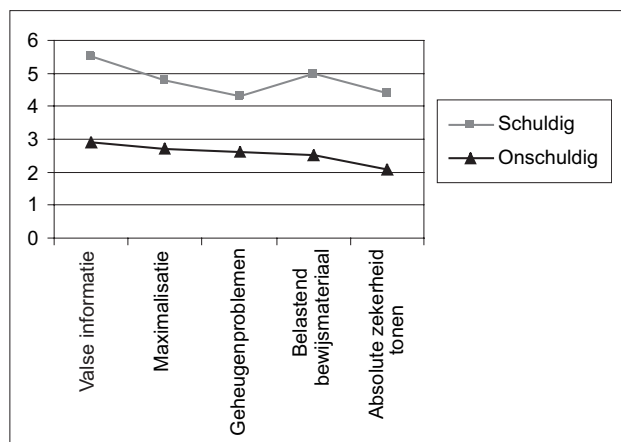
Geheugenwantrouwen als stabiele neiging duikt ook in een heel ander domein van de klinische literatuur op, namelijk dat van de obsessief-compulsieve stoornis (Obsessive Compulsive Disorder; OCD). Deze aandoening kenmerkt zich immers door een chronische twijfel aan het eigen geheugen (Tolin et al., 2001). Die twijfel is de motor achter dwanghandelingen. Specifiek gezegd, hoe vaker een OCD-patiënt een handeling – als de deur afsluiten – controleert, hoe vertrouwder hij met deze handeling wordt. Hierdoor hebben de herinneringen eraan een minder levendig en gedetailleerd karakter en worden de handelingen dus minder herkenbaar. Dat is een goede voedingsbodem voor geheugenwantrouwen, waardoor de behoefte om te checken nog meer toeneemt. Kortom, repetitieve controlehandelingen veroorzaken geheugenwantrouwen, dat op haar beurt weer controlehandelingen uitlokt (Van den Hout & Kindt, 2003a, b). Net als bij ouderen, gaat dit geheugenwantrouwen niet per definitie samen met objectieve geheugenproblemen. Zo blijken OCD-patiënten goed in staat te zijn om zogenaamde 'reality monitoring'-taken uit te voeren (McNally & Kohlbeck, 1993; Merckelbach & Wessel, 2000). Dit houdt in dat ze een redelijk accuraat onderscheid kunnen maken tussen herinneringen die het gevolg zijn van een handeling die echt is uitgevoerd en herinneringen die teruggaan op handelingen die alleen maar zijn gefantaseerd. Bovendien blijkt uit meerdere studies dat ook in andere opzichten het geheugen van OCD-patiënten intact is (Radomsky & Rachman, 2004; Tolin et al., 2001; Van den Hout & Kindt, 2004). Zo kunnen OCD-patiënten, in vergelijking met patiënten die aan een andere angststoornis lijden of gezonde mensen, angstrelevante informatie juist beter onthouden. Niettemin schatten ze hun eigen geheugen pessimistischer in dan anderen en daarmee spelen subjectieve geheugenklachten zich enkel af op het niveau van het metageheugen – de opvattingen die mensen hebben over hun eigen geheugen.

Forensische praktijk

Dit metageheugen kan ook beïnvloed worden door mensen in een bepaalde toestand te manoeuvreren. Dat is wat er gebeurt tijdens dubieuze ondervragingstechnieken. De crux ervan is dat rechercheurs druk uitoefenen op verdachten om met meer informatie voor de dag te komen (Henkel & Coffman, 2004; Inbau, Reid, Buckley & Jayne, 2001). In deze situatie kan geheugenwantrouwen tot een valse bekentenis leiden. Onderzoek naar de voorspellende waarde van 'traditionele' persoonlijkheidskenmerken (bijvoorbeeld neuroticisme) voor het afleggen van valse bekentenissen, heeft weinig opgeleverd (Horselenberg, Merckelbach & Josephs,

2003). Maar geheugenwantrouwen lijkt wél een duidelijk antecedent te zijn van valse bekentenissen (Gudjonsson, 2003; Gudjonsson & MacKeith, 1982).

De innige relatie tussen geheugenwantrouwen en valse bekentenissen blijkt uit gevallen zoals die waarmee dit artikel begon (Gudjonsson et al., 1999). Maar zij blijkt ook uit een laboratoriumstudie, waarin 'schuldige' studenten iets uit een ruimte moesten stelen, terwijl 'onschuldige' studenten dat niet hoefden te doen (Duijf, 2005). Beide groepen werden vervolgens onderworpen aan een verhoor dat bestond uit allerlei manoeuvres die geheugenwantrouwen konden aanwakkeren, zoals het geven van valse informatie ('Er hangt een camera op de plek van de misdaad dus als u de dader bent komen we daar zo achter.'), maximaliseren ('De eigenaar van de portemonnee is erg arm en zit nu in grote problemen: dit geld was het laatste beetje geld dat hij had.'), het suggereren van geheugenproblemen ('Onze indruk is dat u een slecht geheugen hebt en dat u zich daarvan niet bewust bent. U bent dus ook niet verantwoordelijk voor wat u hebt gedaan.'), de aanwezigheid van belastend bewijsmateriaal ('We weten dat uw vingerafdrukken zijn gevonden op de portemonnee waaruit het geld gestolen is.'), en het tonen van absolute zekerheid ('U hebt een groot bedrag gestolen uit de portemonnee van een ander en dat weten we heel zeker. Daar kan geen twijfel over bestaan en door nu te ontkennen laat u alleen maar zien dat u een leugenaar bent.'). Na elke manoeuvre gaven de studenten op een tienpuntsschaal aan in welke mate ze bereid waren om een bekentenis af te leggen (waarbij 1 = 'absoluut niet bereid' en 10 = 'volledig bereid').

Figuur 1. De bereidheid van 'schuldigen' en 'onschuldigen' tot het afleggen van een bekentenis bij verschillende verhoorinterventies (op een schaal van 1-10)

Het effect van de interventies op de bereidheid tot het afleggen van een bekentenis verschilde per groep. De figuur maakt duidelijk waarom zulke manoeuvres een zekere populariteit genieten onder – met name, maar niet uitsluitend – Amerikaanse politiemensen: ze brengen 'schuldigen' in de richting van een bekentenis. Zoals in de figuur echter ook valt te zien, gaan 'onschuldigen' na bepaalde manoeuvres enigszins twifelen aan hun onschuld en daarin schuilt het

gevaar van deze interventies: ze kunnen leiden tot valse bekentenissen.

Sommige valse bekentenissen zijn op te vatten als een speciaal geval van pseudoherinneringen (Horselenberg et al., 2003). Het gaat dan om zogenaamde geïnternaliseerde valse bekentenissen – bekentenissen waarin men zelf is gaan geloven. Het scenario dat aan dit type valse bekentenis ten grondslag ligt bestaat hieruit dat de verdachte aan zijn geheugen twijfelt en zich openstelt voor de suggesties die door anderen – politiemensen – worden aangedragen. Dat brengt ons dicht in de buurt van het fenomeen suggestibiliteit. Het standaardinstrument om suggestibiliteit te meten is de Gudjonsson Suggestibility Scale (GSS; Gudjonsson, 1984; Merckelbach, Muris, Wessel & Van Koppen, 1998). De naam is wat misplaatst omdat het feitelijk om een gestandaardiseerde procedure gaat die als volgt verloopt. Allereerst krijgt de proefpersoon of patiënt een verhaal te horen. Daarna volgt een reeks van vragen over het verhaal, waarvan sommigen ronduit misleidend zijn. Ten slotte geeft de onderzoeker negatieve feedback over de prestaties van de proefpersoon of de patiënt ('u hebt een behoorlijk aantal fouten gemaakt'), waarna de vragen opnieuw beantwoord moeten worden. Eén van de parameters van de GSS – de shift-score – betreft de mate waarin proefpersonen of patiënten onder invloed van negatieve feedback hun antwoorden drastisch gaan bijstellen en zich laten meeslepen door de misleidende strekking van sommige vragen. De cruciale factor met betrekking tot geheugenwantrouwen is of de negatieve feedback de proefpersoon of patiënt onzeker maakt over wat er nu precies in het verhaal werd verteld. De ene persoon lijkt daarbij ontvankelijker te zijn voor zulke negatieve feedback dan de andere. Dat blijkt ook uit onderzoek waarin een krachtig verband wordt gevonden tussen de mate waarin mensen negatief oordelen over hun geheugen (gemeten met de Cognitive Failures Questionnaire; CFQ; Broadbent, Cooper, FitzGerald & Parkes, 1982) en hun ontvankelijkheid voor misleidende informatie zoals gemeten met de GSS (Merckelbach et al., 1998). Het soort geheugenwantrouwen zoals dat bij de GSS aan de orde is, heeft een 'state'-component – de negatieve feedback – maar ook een 'trait'-component: niet iedereen incorporeert de informatie in even sterke mate in zijn geheugen na het krijgen van negatieve feedback. Ook in de forensische praktijk leveren vaak zowel 'trait' als 'state' een bijdrage aan geheugenwantrouwen. Een levensecht voorbeeld is dat van de kroongetuige die uit coma ontwaakte, vervolgens door de politie met suggestieve vragen werd bestookt en uiteindelijk een uitermate belastende, maar aantoonbaar foute verklaring over de verdachte aflegde (Merckelbach & Jelicic, 2005). In zulke gevallen – die overigens vaker voorkomen dan men geneigd is te denken – bestaat de 'trait'-component uit de neuropsychologische beperkingen van de getuige die het hem of haar onmogelijk maken om op eigen krachten de toedracht van het delict te reconstrueren en precies dat is de achtergrond waartegen suggestieve manoeuvres – de 'state'-component – een pseudoherinnering in gang kunnen zetten.

Geheugenwantrouwen in het lab

Naast het gebruik van de GSS zijn ook andere wegen te bewandelen om geheugenwantrouwen uit te lokken. Winkelman en collega's (1998) ontwikkelden een methode om via geheugenprestaties het vertrouwen van mensen in hun geheugen te manipuleren. In hun oorspronkelijke studie moesten proefpersonen ofwel vier ofwel twaalf jeugdherinneringen ophalen. Uiteindelijk kregen alle proefpersonen de vraag voorgelegd of 'er grote delen van je jeugd zijn die je je niet meer kunt herinneren'. Men zou verwachten dat naarmate proefpersonen meer autobiografische herinneringen kunnen ophalen, zij die vraag eerder met 'nee' beantwoorden omdat ze zekerder van hun zaak worden. Het tegendeel blijkt het geval; proefpersonen oordeelden negatiever over hun herinneringen aan jeugdgebeurtenissen na een moeilijke taak (twaalf herinneringen) dan na een gemakkelijke taak (vier herinneringen). Dit effect werd in tal van studies gerepliceerd (Merckelbach, Wiers, Horselenberg & Wessel, 2001; Van Oorsouw & Merckelbach, 2005). Dit is een paradoxaal fenomeen omdat proefpersonen met een moeilijke taak in feite meer dan vier herinneringen ophalen en dus eigenlijk een betere prestatie neerzetten. Deze bevinding geeft aan dat mensen het vertrouwen in hun eigen geheugen baseren op de *moeite* die ze hebben moeten doen (meer moeite, minder vertrouwen) en niet op het resultaat van die moeite (meer herinneringen, meer vertrouwen). De verklaring voor dit fenomeen moet dan ook gezocht worden in de sfeer van de attributie: proefpersonen wijten de moeizaamheid van het geheugenwerk dat zij moeten verrichten aan de slechte toestand van hun geheugen. Het door Winkelman en collega's beschreven fenomeen is ondertussen niet van praktisch belang ontbloeit. Zo is het goed voorstelbaar dat geheugenwerk tijdens therapie – aangewakkerd met vragen als: 'hoe was uw jeugd?', 'hoe reageerden uw ouders?' – ertoe leidt dat de cliënt of patiënt dermate negatief gaat oordelen over het eigen autobiografisch geheugen dat hij of zij het gevoel krijgt amnestisch te zijn.

Met een procedure à la Winkelman en collega's (1998) is het mogelijk om proefpersonen wantrouwend te maken over hun eigen jeugdherinneringen. Er is dan ook sprake van een toestand ('state') van geheugenwantrouwen, zij het dat dit wantrouwen betrekking heeft op een bepaald aspect van het geheugen, namelijk jeugdherinneringen. Maar leidt dit ertoe dat proefpersonen ook meer ontvankelijk worden voor suggestieve manipulaties, zoals imaginatie-inflatie? Op basis van eerdere onderzoeken zou men verwachten van wel (zie voor een overzicht Garry & Polaschek, 2000). Het lijkt er echter op dat de zaken niet zo eenvoudig liggen. In een pilotstudie werd de procedure van Winkelman en collega's gevolgd door een imaginatie-inflatiesessie (Franssens & Peters, 2004). Tijdens deze sessie moesten proefpersonen over een viertal onwaarschijnlijke jeugdgebeurtenissen fantaseren. Voor én na deze sessie werd hun gevraagd aan te geven hoe zeker ze ervan waren dat bepaalde gebeurtenissen voor hun tiende levensjaar hadden plaatsgevonden. De verwach-

ting was dat proefpersonen die veel geheugenwerk hadden verricht (en dus onzekerder werden gemaakt), onder invloed van het fantaseren, onwaarschijnlijke gebeurtenissen aanmerkelijk waarschijnlijker zouden gaan vinden, dan mensen die weinig geheugenwerk hadden verricht. Maar dat werd, zoals gezegd, niet gevonden. Waarom niet? Wellicht is een toestand van geheugenwantrouwen bij intelligente, gezonde proefpersonen niet voldoende om hen vatbaarder te maken voor suggestieve manipulaties. Hekkanen en McEvoy (2002) geven een andere verklaring voor de gevonden resultaten. Zij beweren dat mensen die optimistisch zijn over hun geheugen juist minder strenge eisen stellen aan informatie, en dus vatbaarder zijn voor pseudoherinneringen. Dit zou met zich mee kunnen brengen dat mensen die hun geheugen wantrouwen, juist kritischer worden en hogere eisen gaan stellen aan informatie voordat ze die accepteren als accurate herinneringen. Bij gezonde, intelligente mensen kan wantrouwen daardoor juist immuniseren tegen suggestieve informatie die door anderen wordt aangereikt.

Ten slotte

Geheugenwantrouwen lijkt dus aan de orde te zijn in zowel de klinische als forensische praktijk. Dit werd reeds eerder opgemerkt door Gudjonsson (1999) die beweerde dat 'a memory distrust syndrome makes some people susceptible to developing a false memory or confabulation' (p. 455). Het accepteren van suggestieve informatie werd voorheen door onderzoekers al te makkelijk afgedaan als een kwestie van ontzag voor autoriteiten. Sociaal-psychologische begrippen als status, conformisme en sociale druk domineerden de literatuur en dat was eigenlijk al het geval sinds de Asch-experimenten uit de jaren vijftig (Asch, 1955). Maar neem het Asch-experiment met de ongelijke lijnen: als het allemaal een kwestie is van conformisme, waarom wreven sommige proefpersonen in hun ogen en waarom begonnen ze te zweven toen ze in navolging van de handlangers van de experimentator beweerden dat twee ongelijke lijnen even lang waren? Waarschijnlijk toch ook en vooral omdat zij aan zichzelf twifelden. Het lijkt dan ook dat niet sociaal-psychologische mechanismen op zich van doorslaggevend belang zijn bij het accepteren van suggestieve informatie, maar de mate waarin zij het vertrouwen in het eigen geheugen ondermijnen.

Om een beter inzicht hierin te krijgen kunnen goede tests en schalen om geheugenwantrouwen te meten uitkomst bieden. De GSS die al eerder ter sprake kwam, geeft hiervoor een aanzet. Gudjonsson (2003) merkt op dat de shift-score van de GSS – die aangeeft in hoeverre mensen zich laten beïnvloeden door negatieve feedback – een maat is om geheugenwantrouwen te meten. Bovendien kunnen vragenlijsten ons helpen om het begrip geheugenwantrouwen beter in te kaderen. Zo verschaft de CFQ (Broadbent et al., 1982) inzicht in het optreden van geheugenfouten tijdens dagdagelijkse routines. Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat mensen die hun geheugen wantrouwen ook meer cognitieve fouten rapporteren op deze vragenlijst. De Squire Subjective

Memory Questionnaire (SSMQ; Squire, Wetzel & Slater, 1979) kijkt nauwkeuriger naar de globale oordelen die mensen over hun geheugen vellen. We verwachten dat mensen die hun geheugen wantrouwen, op deze test over het algemeen laag scoren, dat wil zeggen dat ze hun geheugen over het algemeen negatief beoordelen. De GSS, CFQ en SSMQ meten 'trait'-achtige kenmerken, waardoor eventuele relaties tussen geheugenwantrouwen en andere individuele verschillen in kaart zijn te brengen.

Deze eventuele relaties zeggen echter niets over geheugenwantrouwen als een momentane toestand ('state'). Onder sommige omstandigheden lijkt geheugenwantrouwen een eerste stap te zijn op weg naar pseudoherinneringen, maar op andere momenten kan het mensen juist kritischer maken, ook als het gaat om suggestieve informatie die door anderen wordt aangedragen. Wanneer het één en wanneer het ander gebeurt, is tot nu toe redelijk onduidelijk. We vermoeden dat enkel de combinatie van 'trait'- en 'state'-geheugenwantrouwen tot pseudoherinneringen voert, maar systematisch onderzoek zal moeten uitwijzen of deze veronderstelling juist is.

Mw drs. S.H.E.M. van Bergen is als assistent in opleiding verbonden aan de Faculteit der Psychologie van de Universiteit Maastricht, Postbus 616, 6200 MD, Maastricht. E-mail: <s.vanbergen@psychologie.unimaas.nl>. Prof.dr. H. Merckelbach is hoogleraar Psychologie en dr. M. Jellicic is universitair hoofddocent aan dezelfde faculteit. Alledrie de auteurs zijn lid van de Interfacultaire Werkgroep Rechtspsychologie (<http://www.psychologie.unimaas.nl/Base/research/Psychology&law.htm>).

Noten

Dit artikel maakt deel uit van het door nwo gefinancierde project 'Wantrouwen van het eigen geheugen als determinant van pseudo-herinneringen', subsidienummer 400.04.048.

1. Gudjonsson (2002) analyseerde 23 Britse gevallen waarin verdachten werden veroordeeld op basis van een bekentenis die later ondeugdelijk bleek. In negen gevallen was er sprake van ongeoorloofde druk van de kant van de politie. In alle andere gevallen – de meerderheid derhalve – bleek de psychologische kwetsbaarheid een sleutelrol te spelen en daarbij moet onder andere worden gedacht aan geheugenwantrouwen.
2. *Nederlands Dagblad*, 2 februari 2005.
3. Deze bevinding sluit mooi aan bij resultaten uit een heel ander terrein van de psychologie, namelijk de rechtspsychologie. Daar is veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen stelligheid en de accuratesse waarmee ooggetuigen verdachten aanwijzen, die staan opgesteld in een line-up. Deze relatie ontbreekt vaak; dat wil zeggen dat zeer stellige getuigen er vaak naast zitten, maar omgekeerd geldt ook dat ooggetuigen die aan hun eigen geheugen twijfelen toch de juiste persoon kunnen aanwijzen (Brewer, 2006; Tomes & Katz, 2000).

Literatuur

- Asch, S.E. (1955). Opinions and social pressure. *Scientific American*, 193, 31-35.
- Blaauw, J.A. (2000). *De Puttense moordzaak. Reconstructie van een dubieus moordonderzoek*. Baarn: De Fontein.
- Brewer, N. (2006). Uses and abuses of eyewitness identification confidence. *Legal and Criminological Psychology*, 11, 3-23.
- Broadbent, D.E., Cooper, P.F., FitzGerald, P. & Parkes, K.R. (1982). The Cognitive Failures Questionnaire (CFQ) and its correlates. *British Journal of Clinical Psychology*, 21, 1-16.
- Commissaris, C., Ponds, R. & Jolles, J. (1998). Subjective forgetfulness in a normal Dutch population. Possibilities for health education and other interventions. *Patient Education and Counseling*, 34, 25-32.
- Crombag, H., Merckelbach, H. & Elffers, H. (2000). Other people's memory. *Psychology, Crime and Law*, 6, 251-265.
- Doyle, J.M. (2005). *True witness: cops, court, science, and the battle against misidentification*. New York: Palgrave Macmillan.
- Duijf, L. (2005). *De invloed van verhoorinterventies op de bereidheid tot het afleggen van een bekentenis*. Ongepubliceerde doctoraalscriptie, Universiteit Maastricht, Maastricht.
- Franssens, D. & Peters, G.J.Y. (2004). *No false memories without amnesia?* Ongepubliceerde bachelorthese, Universiteit Maastricht, Maastricht.
- Garry, M. & Polaschek, D.L.L. (2000). Imagination and memory. *Current Directions in Psychological Science*, 9, 6-10.
- Gudjonsson, G.H. & MacKeith, J.A.C. (1982). False confessions. Psychological effects of interrogation. A discussion paper. In A. Trankell (Ed.), *Reconstructing the past. The role of psychologists in criminal trials* (p. 253-269). Deventer: Kluwer.
- Gudjonsson, G.H. (1984). A new scale of interrogative suggestibility. *Personality and Individual Differences*, 5, 303-314.
- Gudjonsson, G.H. (2002). Unreliable confessions and miscarriages of justice in Britain. *International Journal of Police Science & Management*, 4, 332-343.
- Gudjonsson, G.H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions. A handbook*. New York: Wiley.
- Gudjonsson, G.H., Kopelman, M.D. & MacKeith, J.A.C. (1999). Unreliable admissions to homicide. A case of misdiagnosis of amnesia and misuse of abreaction technique. *British Journal of Psychiatry*, 174, 455-459.
- Hekkanen, S.T. & McEvoy, C. (2002). False memories and source-monitoring problems: Criterion differences. *Applied Cognitive Psychology*, 16, 73-85.
- Henkel, L.A. & Coffman, K.J. (2004). Memory distortions in coerced false confessions. A source monitoring framework analysis. *Applied Cognitive Psychology*, 18, 567-588.
- Horselenberg, R., Merckelbach, H. & Josephs, S. (2003). Individual differences and false confessions. A conceptual replication of Kassin and Kiechel (1996). *Psychology, Crime and Law*, 9, 1-8.
- Hout, M. van den & Kindt, M. (2003a). Repeated checking causes memory distrust. *Behaviour Research and Therapy*, 41, 301-316.
- Hout, M. van den & Kindt, M. (2003b). Phenomenological validity of an OCD-memory model and the remember/know distinction. *Behaviour Research and Therapy*, 41, 369-378.
- Hout, M. van den & Kindt, M. (2004). Obsessive-compulsive disorder and the paradoxical effects of perseverative behaviour on experienced uncertainty. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 35, 165-181.
- Inbau, F.E., Reid, J.E., Buckley, J.P. & Jayne, B.C. (2001). *Criminal interrogation and confessions* (Vol. 4th revised edition). Gaithersburg, Maryland: Aspen.
- Loftus, E.F. (1997). Creating childhood memories. *Applied Cognitive Psychology*, 11, 575-586.
- McNally, R.J. & Kohlbeck, P.A. (1993). Reality monitoring in obsessive-compulsive disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 31, 249-253.
- Merckelbach, H. & Jellicic, M. (2005). *Hoe een CIA-agent zijn geheugen hervond en andere waargebeurde verhalen. Geheugenverlies in en buiten de rechtszaal*. Amsterdam: Contact.
- Merckelbach, H. & Wessel, I. (2000). Memory for actions and dissociation in obsessive-compulsive disorder. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 188, 846-848.
- Merckelbach, H., Muris, P., Wessel, I. & Koppen, P.J. van (1998). The Gudjonsson Suggestibility Scale (GSS). Further data on its reliability, validity, and metacognition correlates. *Social Behavior and Personality*, 26, 203-210.
- Merckelbach, H., Wiers, R., Horselenberg, R. & Wessel, I. (2001). Effects of retrieving childhood events on metamemory judgments depend on the questions you ask. *British Journal of Clinical Psychology*, 40, 215-220.
- Oorsouw, K. van & Merckelbach, H. (2005). When remembering causes forgetting. The paradoxical effect of remembering. Aangeboden ter publicatie.
- Ponds, R.W.H.M. & Jolles, J. (1996). Memory complaints in elderly people. The role of memory abilities, metamemory, depression, and personality. *Educational Gerontology*, 22, 341-357.
- Ponds, R.W.H.M., Bostel, M.P.J. van & Jolles, J. (2000). Age-related changes in subjective cognitive functioning. *Educational Gerontology*, 26, 67-81.
- Ponds, R.W.H.M., Schmidt, A.J.M., Lugt, M. de, Lulofs, R., Verhey, F.R.J. & Jolles, J. (1995). De angst om te vergeten: behandeling van functionele geheugenklachten. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 37, 62-68.
- Radomsky, A.S. & Rachman, S. (2004). The importance of importance in OCD memory research. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 35, 137-151.

- Scheck, B., Neufeld, P. & Dwyer, J. (2001). *Actual innocence: when justice goes wrong and how to make it right*. New York: Signet.
- Squire, L.R., Wetzel, C. & Slater, P.C. (1979). Memory complaint after electroconvulsive therapy. Assessment with a new self-rating instrument. *Biological Psychiatry*, 14, 791-801.
- Tolin, D.F., Abramowitz, J.S., Brigidi, B.D., Amir, N., Street, G.P. & Foa, E.B. (2001). Memory and memory confidence in obsessive-compulsive disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 39, 913-927.
- Tomes, J.L. & Katz, A.N. (2000). Confidence-accuracy relations for real and suggested events. *Memory*, 8, 273-283.
- Winkielman, P., Schwarz, N. & Belli, R.F. (1998). The role of ease of retrieval and attribution in memory judgments. Judging your memory as worse despite recalling more events. *Psychological Science*, 9, 124-126.

Summary

Memory distrust: risky business?

S.H.E.M. van Bergen, H. Merckelbach, M. Jelicic

In both clinical and forensic settings, there are people who doubt their memory. In some conditions, this distrust may promote the development of pseudo-memories. Actually, without doubting your original memories, there is no room for pseudo-memories. In this article, we review the scattered literature on memory distrust. We conclude that it is an important concept that warrants systematic study.